

## Variașul în contextul evenimentelor revoluționare din 1848-1849

*prof. drd. Florin Zamfir*

În primăvara anului 1848, Imperiul Habsburgic a fost cuprins de revoluție, iar zonele timișene, care din anul 1779 deveniseră parte componentă a Ungariei<sup>1</sup>, cunosc și ele tumultul evenimentelor. Păturile liberale maghiare, considerau că a sosit momentul emancipării de Austria și al reînvierii Ungariei Mari, din epoca medievală. La 15 martie 1848, tineretul liberal din Pesta formulează programul de revendicări cuprins în 12 puncte: libertatea presei; responsabilitatea ministerială; egalitatea cetățenilor în fața legilor; încetarea relațiilor urbariale; eliberarea deținuților politici; alipirea Transilvaniei la Ungaria, etc<sup>2</sup>.

Ecoul evenimentelor de la 15 martie 1848 din Pesta, ajunge în Timișoara la 18 martie. În această zi este convocată Adunarea comitatensă, alcătuită din delegați ai localităților importante din comitat. Într-o ședință extraordinară, se solicită: libertatea presei, alcătuirea unui comitet din 9 persoane pentru menținerea ordinii, neintervenția armatei în manifestările publice. În după-amiaza zilei respective are loc o adunare populară în fața Primăriei orașului, la care participă peste 6.000 de oameni. A fost o participare masivă din toate straturile sociale și etnice ale populației timișorene. S-a alcătuit un comitet din 30 de persoane pentru menținerea ordinii, din care făceau parte și câțiva români. În după-amiaza zilei de 22 martie 1848, are loc în fața Primăriei o nouă adunare populară, cu o participare și mai numeroasă. În fața Comandamentului militar au fost ridicate patru altare, frumos împodobite și s-au oficiat slujbe religioase după ritul ortodox, romano-catolic, evanghelic, evreiesc, în semn de mulțumire pentru libertatea dobândită. La această adunare s-a hotărât ca Piața Primăriei să poarte de atunci încolo, denumirea de Piața Libertății, iar numele unor străzi să fie schimbate, pentru a corespunde voinței locuitorilor. La 4 aprilie 1848 se fac propuneri pentru numirea de noi demnitari locali, între care și câțiva români pentru funcții mai mici: Atanasie Decico-jude de tribunal, Ioan Misici-vicenotar, Ioan Malenița-jude districtual, Constantin Rădulescu-inginer de cadastru, Petru Cermena-șef al poliției orașului, etc. În zilele următoare sunt adoptate rezoluții de simpatie pentru Republica Franceză, de adeziune la hotărârile Dietei de la Pojon. Alte măsuri adoptate vizează liberalizarea vieții publice, dar și tendința din partea

unor lideri locali de a subordona acțiunile timișorenilor obiectivelor revoluției maghiare. De aici a rezultat atitudinea garnizoanei militare, care a rămas proabsburgică, cât și rezistența populației românești față de gărzile naționale maghiare, înființate în oraș.

La 26 aprilie 1848, din ordinul primului-ministru maghiar s-a introdus starea de asediu în comitatele Timiș, Caraș, Arad, Torontal<sup>3</sup>. Dacă în primele zile ale revoluției, sârbii din Ungaria s-au alăturat ungarilor<sup>4</sup>, crezând că își vor găsi un loc în noul stat, după Congresul bisericesc ortodox, desfășurat în mai 1848 la Carlovitz, s-a declanșat un conflict deschis între sârbii din Monarhie și revoluționarii maghiari<sup>5</sup>. Adunarea sârbilor votase înființarea Voivodinei, care urma să includă Timișoara și cea mai mare parte a Banatului Timișan, opțiune care se afla în opoziție cu intenția revoluționarilor maghiari de creare a Ungariei Mari, dar și cu dorințele românilor de independență națională și bisericească<sup>6</sup>. Românii doreau să fie conduși de reprezentanți aleși din rândurile lor și condamnav „mișcarea separatistă a sârbilor”. S-a exprimat cerința, ca în scopul emancipării religioase și a păstrării identității naționale, să se creeze în Ungaria o Mitropolie Ortodoxă Română. În acele momente de cumpănă, românii bănățeni s-au raliat ungarilor, în speranța că vor fi eliberați de nedreptate și tiranie și că vor dobândi dezideratele de libertate și egalitate. Scopul suprem al mișcării populare a românilor din 1848, a fost realizarea pe baze daco-romane, a unirii tuturor românilor, de la Nistru până la Tisa. Punctul de pornire pe acest drum era unirea Banatului cu Ardealul, Țara Românească și Moldova. Acest fapt a generat mai întâi o neîncredere a guvernului maghiar, care s-a transformat apoi în refuzarea cerințelor intelectualității române. În esență, acest fapt a îndepărtat conducerea românească de conducerea revoluției maghiare. O dată cu aceasta au căzut și încercările conducerii revoluției maghiare, de a-i angaja pe români în lupta împotriva sârbilor. Pe la mijlocul anului 1848, acțiunile antisârbești ale românilor, încetează cu totul<sup>7</sup>.

La 10 octombrie 1848, noul comandant al cetății Timișoara, generalul Rukavina, proclamă starea de asediu pe teritoriul orașului. Între timp, trupele maghiare operau în Ardeal, sub conducerea generalului Bem. Revoluționarii maghiari îi înfrâng pe imperiali în mai multe lupte. Numai în Munții Apuseni, apărați de moșii lui Avram Iancu, nu au putut pătrunde. În primăvara anului 1849, cetele lui Bem își mută câmpul de operație în Banat. Garnizoana militară din Timișoara era compusă din 4 generali ( baron Rukavina, Gläser, grof Leininger, baron Wernhardt), 188 ofițeri, 8659 soldați ( dintre care 4.494 recruți ) și 1274 de cai. Între apărătorii Timișoarei se aflau și români bănățeni, o divizie din regimentul 13 român bănățean, având 21 de ofițeri și 1.236 soldați. Între ofițerii români, se numărau maiorul Serb și sublocotenentul Iacobiciu. Trupele revoluționare maghiare au atacat Timișoara cu 6.000 de soldați și 300 de tunuri. La 26 aprilie 1849, generalul Bem, conducătorul suprem al armatei

revoluționare, trece pe la Urseni, Giroc, Freidorf și atacă avanposturile Timișoarei, dar fără rezultatul dorit<sup>8</sup>. În 27 aprilie, trupele maghiare ocupă cartierul Iosefin, iar până la mijlocul lunii mai, ocupă Fabricul, Mehala, Freidorful și taie conducta de apă spre Cetate<sup>9</sup>. Pe la finele lunii mai, Bem trece cu trupa sa în Transilvania, iar asediul Timișoarei a rămas în seama lui Vecsey<sup>10</sup>. Orașul este bombardat cu violență, iar în noaptea de 18/19 iulie se declanșează un asalt general, respins cu mari pierderi. Situația din cetate era disperată: apa era total insuficientă din puțurile săpate de armată; alimentele lipseau, populația primind carne de cal de două ori pe săptămână; bântuia epidemia de febră tifoidă și scorbut; sute de case au fost lovite de obuze, astfel că oamenii se adăposteau în pivnițe, cazematele din fortificații și chiar în cavourile din cimitir; spitalele ajung neîncăpătoare pentru mulțimea bolnavilor și răniților<sup>11</sup>. La începutul lunii august 1849, trupele imperiale conduse de generalul Haynau vin în ajutorul Timișoarei asediate, înfrâng forțele maghiare la Becicherecul Mic, obligându-le să se retragă. La 9 august 1849, generalul Haynau intră în Cetate, fiind primit ca un salvator. În timpul celor 114 zile de asediu, au căzut în lupte 564 dintre apărătorii cetății, 2.400 de oameni au murit din cauza bolilor și bombardamentelor, iar peste 2.000 de persoane zăceau bolnave în stare gravă, dintre ei o mare parte decedând<sup>12</sup>.

În timp ce Timișoara era asediată, pe teritoriul comunei Variaș se afla o garnizoană maghiară kossuthistă<sup>13</sup>. Populația localității avea atitudini și opinii diferite, legate de desfășurarea evenimentelor. O parte dintre germani erau de partea revoluției maghiare, fiind adepții ideilor lui Kossuth, motivația fiind de ordin social. Ei erau influențați și de atitudinea sârbilor localnici, față de evenimentele revoluționare<sup>14</sup>. În pofida conviețuirii lipsită de tensiuni majore, germanii și sârbii din Variaș s-au aflat nu de puține ori în contradicție de idei și interese. Sârbii varieșeni aveau cunoștința de acțiunile conaționalilor lor din Ungaria de sud, privitoare la eliberarea lor națională. La 13 mai 1848, sub presiunea capilor mișcării revoluționare a sârbilor, mitropolitul Raiacici convocase la Carlovitz ( Karlovci ), Adunarea Populară. De pe teritoriul de azi al României au participat 18 deputați, reprezentând 14 comune. În a treia zi a lucrărilor, la 15 mai, Adunarea a stabilit că poporul sârb este liber și independent în Casa austriacă și sub coroana generală a Ungariei. S-a proclamat de asemenea Voivodina sârbească, din care urma să facă parte și Banatul împreună cu Granița și districtul de Kikinda. Guvernul ungar declara la 3 iunie 1848, drept ilegală alegerea lui Raiacici ca patriarh, îi cerea acestuia să convoace Soborul Național Bisericesc și să înștiințeze poporul că ordinele se vor primi numai de la guvernul maghiar<sup>15</sup>. Conflictul dintre sârbi și unguri era iminent, iar în ochii revoluționarilor maghiari, sârbii apar ca antipatrioți<sup>16</sup>.

Așa se explică de ce sârbii din Variaș au fost priviți cu suspiciune de soldații maghiari care controlau zona. 12 dintre ei au fost acuzați că noaptea se întâlnesc și fac planuri potrivnice maghiarilor. Drept consecință, au fost condamnați la moarte și executați în ziua de 1/13 mai 1849. Locul execuției este situat în partea stângă a drumului de acces în Variaș, dinspre Periam și este însemnat printr-o cruce. În urma focurilor de armă trase de plutonul de execuție, unii dintre condamnați au suferit răni ușoare, dar au fost înjunghiați cu baionetele în timp ce încercau să fugă<sup>17</sup>. Între cei uciși, s-a numărat și învățătorul Todor Miladinovici<sup>18</sup>. Doi dintre supraviețuitorii focurilor de armă, Damian Marinko și Arsa Naumov, au rămas nemișcați până când plutonul de execuție s-a îndepărtat și astfel au reușit să rămână în viață. Primul a mai trăit până în anul 1864, iar al doilea, până în anul 1890.



## Crucea care indică locul execuției celor 12 sârbi varieșeni, la 1/13 mai 1849

După ce Timișoara a fost depresurată de forțele maghiare, garnizoana kossuthistă a fost izgonită din Variaș, de o unitate militară sârbească. Un ofițer sârb, Constantin Cristoforovici, i-a pălmuit pe primarul Adam Ochsenfeld și pe notarul comunei, Paul Kazampsy, după care a dispus să fie pedepsiți și cu 40 de lovituri de bătă, fiindcă la apariția lui în Variaș, nu a fost ridicat steagul alb ( Pardon-Fahne ), în semn de supunere față de monarhia habsburgică. În prezența populației comunei, ofițerul sârb i-a demis din funcții pe cei care conduceau Primăria și a numit o comisie din 7 sârbi și 4 germani, pusă sub conducerea preotului sârb, Arsenie Nicolici.

În pofida evenimentelor evocate mai sus, Variașul a fost ocolit de distrugerile pricinuite de războiul revoluționar. Din comună au fost concentrați 80 de bărbați, care au făcut un cordon de pază la Vârșeț și Biserica Albă. Pe acolo au trecut trupele împărătești, ungare și sârbești.

Evreii din Ungaria simpatizau cu Kossuth. Ei sperau că în urma susținerii revoluției maghiare, vor depăși statutul de tolerați, devenind cetățeni cu drepturi depline. Generalul Haynau, salvatorul Timișoarei, nu împărtășea sentimente pozitive față de evrei. Înfrângerea revoluției maghiare, a adus cu sine și dezlănțuirea pătimașă a resentimentelor antievreiești. Orgia și furia împotriva evreilor, s-au manifestat și în Variaș. Pentru a-și salva viețile, ei au fugit din localitate, iar magazinele lor au fost sparte și devalizate.

După înfrângerea revoluției maghiare, s-a făcut „curățenie totală”. În apropierea cimitirului german din Variaș, au fost arse bancnotele emise în timpul lui Kossuth. La 2 octombrie 1849, șvabii din Banat au înaintat împăratului austriac, „Petiția Bulgărușului”. Ei solicitau să fie conduși de un grafen german, după modelul sașilor. De asemenea, ei își exprimau dorința de a fi supușii unui mare stat în care să nu existe unguri, boemi, polonezi, sârbi, ci doar austrieci fericiți, care să fie mândri de naționalitatea lor și în acest fel naționalitatea fiecărui popor, ar fi fost consolidată. Ei cereau de asemenea, dreptul de a utiliza limba germană în administrație și de a-și perpetua obiceiurile și tradițiile. Cererea a fost semnată de jurați din 15 comune de câmpie și avea aprobarea a încă 27 alte comune. Este foarte probabil, ca această petiție să fi fost aprobată și în Variaș<sup>19</sup>.

Prin constituția habsburgică din 4 martie 1849, se prevedea constituirea provinciei autonome numită *Banatul Timișan și Voivodina Sârbească*, având capitala la Timișoara. Decretul Imperial din 18 noiembrie 1849, consfințește existența acestei provincii, cu conducere proprie, militară și civilă. Comandant militar, apoi guvernator provizoriu al provinciei, a fost numit generalul baron Ferdinand Mayerhofer. Din 16 august 1851 îl urmează, până în anul 1859, Johann Baptist Alexander, conte de Coronini-Cronberg, apoi pentru perioade scurte, Josif Sokcsevitz și contele de Saint Quentin<sup>20</sup>. Comuna Variaș a fost integrată în noua structură administrativă până în anul 1860, când Curtea Imperială de la Viena decidea din nou, încorporarea Banatului la Ungaria<sup>21</sup>.

### *Note*

- <sup>1</sup> I. Munteanu, R. Munteanu, *Timiș. Monografie*, Editura Marineasa, Timișoara, 1998, p. 62.
- <sup>2</sup> I. Munteanu, *Banatul istoric în epoca modernă-curs în manuscris*, p. 18.
- <sup>3</sup> I. Munteanu, R. Munteanu, *Timișoara. Monografie*, Editura Mirton, Timișoara, 2002, p. 75-77.
- <sup>4</sup> L. Cerović, *Sârbii din România*, Uniunea Sârbilor din România, Timișoara, 2005, p. 135.
- <sup>5</sup> I. Munteanu, R. Munteanu, *op.cit.*, p. 77.
- <sup>6</sup> I. Munteanu, *Banatul istoric în epoca modernă-curs în manuscris*, p. 19-21.
- <sup>7</sup> L. Cerović, *op.cit.*, p. 139-140.
- <sup>8</sup> Dr. Nicolae Ilieșiu, *Timișoara. Monografie istorică, Ed. A III-a revăzută și adăugită*, Editura Planetarium, Timișoara, 2006, p. 97-98.
- <sup>9</sup> I. Munteanu, R. Munteanu, *op.cit.*, p. 80.
- <sup>10</sup> Dr. Nicolae Ilieșiu, *op.cit.*, p. 98.
- <sup>11</sup> I. Munteanu, R. Munteanu, *op.cit.*, p. 80.
- <sup>12</sup> I. D. Suci, *Revoluția de la 1848-1849 în Banat*, Editura Academiei Române, București, 1968, p. 231.
- <sup>13</sup> N. Engelman, *Warjasch ein Heimatbuch*, Herausgegeben im Auftrag der Heimatortsgemeinschaft, 1980, p. 62.
- <sup>14</sup> N. Engelman, *op.cit.*, p. 60-61.
- <sup>15</sup> L. Cerović, *op.cit.*, p. 136-138.
- <sup>16</sup> N. Engelman, *op.cit.*, p. 61.
- <sup>17</sup> N. Engelman, *op.cit.*, p. 61.
- <sup>18</sup> F. Zamfir, *Școala din Variaș în curgerea timpului*, în „Comuna Variaș, spațiu de conviețuire interetnică și interculturală”, Editura Brumar, Timișoara, 2006, p. 29.
- <sup>19</sup> N. Engelman, *op.cit.*, p. 61-63.
- <sup>20</sup> I. Munteanu, R. Munteanu, *op.cit.*, p. 81.
- <sup>21</sup> I. Munteanu, R. Munteanu, *Timiș. Monografie*, Editura Marineasa, Timișoara, 1998, p. 64.